

УДК 330.341.1:338.2:338.45
DOI: 10.31732/2663-2209-2024-73-174-180

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Дмитро Полтавський¹

¹Аспірант кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: PoltavskyiDO@krok.edu.ua, ORCID:https://orcid.org/0009-0004-6560-4486

THEORETICAL FOUNDATIONS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Dmytro Poltavskyi¹

¹Postgraduate student of the Management Technologies Department, «KROK» University, Kyiv, Ukraine, e-mail: PoltavskyiDO@krok.edu.ua, ORCID:https://orcid.org/0009-0004-6560-4486

Анотація. У статті досліджено теоретичні засади інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції. Актуальність теми проведеного дослідження обумовлена тим, що відповідно до аналізу наукових праць інноваційний розвиток є певним переходом, зміною структури виробництва, основних засобів, капіталу, технологій, ресурсів та пріоритетів із одного на інший складний, технологічно вищий і водночас більш розвинений рівень техніко-технологічного розвитку, що забезпечує зростання ефективності, продуктивності, енергоощадності та має інші, як економічні так і суспільні, соціальні переваги і таким чином забезпечується перехід на більш високий рівень суспільно-економічного розвитку, що відкриває широке поле для практичного застосування отриманих наукових теоретичних знань. Метою статті є дослідження теоретичних засад інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції. Методологічною основою дослідження стали методи аналізу та синтезу, спостереження, порівняння; системний підхід, процесний, комплексний, функціональний, логічно-діалектичний методологічні підходи. Отримані наукові результати полягають в узагальненні дослідженні теоретичних засад, сутності, інновації, інноваційного розвитку, визначенні, що їх понятійний апарат відзначається багатогранністю та поліаспектністю. Виділено чотири основні групи підходів до розуміння сутності інновацій: як процесу розробки ідей, новацій та їх впровадженні у виробництво з подальшою комерціалізацією у вигляді проєктів, процесів, обладнання, технологій; як системи яка створюється, формується з метою створення чи впровадження в діяльність підприємств, нових товарів, технологій, процесів, нового обладнання, тобто як певний комплекс дій, спрямованих на розробку та впровадження, комерціалізацію інновацій; як результату здійснення інноваційної діяльності в виді нової розробленої чи покращеної продукції, радикально нового чи покращеного технологічного процесу; та як зміни технологій виробництва, що являють собою певний «стрибок», перехід від застарілої до нової функції виробництва. Перспективи подальших досліджень полягають у доцільності подальшого вивчення інноваційного розвитку як певного переходу, зміни структури виробництва, основних засобів, капіталу, технологій, ресурсів та пріоритетів із одного на інший, більш складний, технологічно вищий і водночас більш розвинений рівень технологічності, що водночас забезпечує зростання ефективності, продуктивності та інші, як економічні так і суспільні, соціальні переваги, що є особливо важливим для підприємств в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: управління, інновації, інноваційний розвиток, управління інноваційним розвитком підприємств, євроінтеграція.

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 0, бібл.: 16

Abstract. The article examines the theoretical foundations of innovative development of enterprises in the context of European integration. The relevance of the topic of the study is caused by the fact that, according to the analysis of scientific papers, innovative development is a certain transition, a change in the structure of production, fixed assets, capital, technologies, resources and priorities from one to another complex, technologically higher and at the same time more developed level of technical, technological development, which ensures the growth of efficiency, productivity, energy saving and has other, both economic and social, social advantages and thus ensures the transition to a higher level of socio-economic development, which opens up opportunities for the practical application of the scientific theoretical knowledge gained. The aim of the article is to study the theoretical foundations of innovative development of enterprises in the context of European integration. The methodological basis of the study was the methods of analysis and synthesis, observation, comparison; system approach, process, complex, functional, logical-dialectical methodological approaches. The obtained scientific results consist in generalizing the study of the theoretical foundations, essence, innovations, innovative development, determining that their conceptual apparatus is multifaceted and multifaceted. Four main groups of approaches to understanding the essence of innovation have been allocated: as a

process of developing ideas, innovations and their implementation in production with subsequent commercialization in the form of projects, processes, equipment, technologies; as a system that is created, formed for the purpose of creating or introducing into the activities of enterprises, new goods, technologies, processes, new equipment, that is, as a certain set of actions aimed at the development and implementation, commercialization of innovations; as a result of innovation activity in the form of new developed or improved products, radically new or improved technological process; and as changes in production technologies, which represent a certain "leap", a transition from an obsolete to a new production function. Prospects for further research lie in the expediency of further study of innovative development as a certain transition, change in the structure of production, fixed assets, capital, technologies, resources and priorities from one to another, a more complex, technologically higher and at the same time more developed level of manufacturability, which at the same time provides an increase in efficiency, productivity and other, both economic and social, social advantages, which is especially important for enterprises in conditions of European integration.

Keywords: *management, innovation, innovative development, management of innovative development of enterprises, European integration*

Formulas: 0, **fig.:** 1, **tabl.:** 0, **bibl.:** 16

Вступ. Інновації, інноваційний розвиток, впровадження інновацій в сучасному світі виступають основою стабільного та ефективного функціонування підприємств і забезпечення їх майбутнього зростання. Впровадження інновацій є однією із головних умов стратегічного розвитку та конкурентоспроможності підприємств у всіх сферах діяльності. Особливого значення розробка та впровадження інновацій, забезпечення інноваційного розвитку має для підприємств, які працюють в високотехнологічних галузях та сферах економіки: машинобудуванні, енергетиці, хімічній галузі, сфері інформаційних технологій. Сучасний техніко-технологічний розвиток, динаміка та непередбачуваність ринкових, суспільних, економічних змін, зростання ринкової конкуренції потребують швидкої адекватної реакції підприємств на ринкові економічні зміни у створенні та просуванні продуктів і послуг. Загалом інноваційна діяльність виступає основою інноваційного розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження теоретичних засади інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції активно здійснювалося у працях провідних зарубіжних та вітчизняних науковців.

Значна увага науковців зосереджується на питаннях сутності інновацій, класифікації інновацій, плануванні та впровадженні інноваційної діяльності, дослідженні структури інноваційного процесу, особливостей та моделей впровадження продуктивних та

процесних інновацій (Бажал, 1996). Ці дослідження формують наукову парадигму розуміння того, що інновації є основою розвитку, а інноваційний розвиток виступає як джерелом так і рушійною силою технологічних змін, науково-технічного прогресу, що призводить до змін суспільно-економічних відносин та економічних устроїв загалом.

Поняття інновація походить від латинського слова «novare», що перекладається як зміни, оновлення (Лапко, 1999). Є й інший переклад, адже з англійської мови «innovation» визначається як впровадження інновацій, винаходів у виробництво, практичну діяльність.

Понятійний апарат дослідження «інновацій», «інноваційного розвитку» відзначається багатогранністю та поліаспектністю. Можна виокремити найбільш поширені бачення та трактування науковцями цих понять. Так, інновації визначаються як процес розроблення, впровадження у виробництво та комерціалізацію нових продуктів; як результат досягнень розвитку науково-технічного прогресу; як інвестиційна діяльність в розробку новацій, нових наукових знань, нових товарів та технологій, їх впровадження в виробництво; здійснення наукових, фундаментальних та прикладних наукових досліджень і створення новацій; впровадження нових технологій та їх поширення, дифузії; трансфер технологій та інші (Лапко, 1999).

В сучасному світі інновації в прямому розумінні цього слова «оточують нас», проте традиційного найбільшого

поширення набуло поняття створення інновацій (Twiss, 1974). Поняття інновацій в першу чергу пов'язують із створенням, розробкою нових інноваційних продуктів, що за своїми техніко-технологічними характеристиками, параметрами, якістю відрізнялися б від вже відомих, попередніх, випущених товарів і відповідно могли би бути впровадженими у виробництво, випущеними на виробничих потужностях та успішно комерціалізованими (Porter, 1988). Проте не менш важливого значення для економічного розвитку підприємств мають не лише продуктивні, але і процесійні інновації, що пов'язані із впровадженням нових прогресивних процесів, технологій, виконання техніко-технологічної діяльності виробництва, продукції, роботи обладнання, використання нових технологій та сервісів. Особливої актуальності та динамічності впровадження інноваційних процесів набуло з розвитком інформаційних технологій, комп'ютеризації, інформатизації економічної сфери, розвитком сучасних цифрових технологій та пов'язаною з ними цифровою трансформацією суспільства (Porter, 1986). Інноваційні продукти та процеси мають нові, більш сучасні характеристики, властивості, якості, що не лише забезпечують зростання конкурентоспроможності продукції, вони змінюють соціальне середовище споживання та економічне середовище виробництва, сфери сервісу.

Актуальність даного дослідження зумовлена тим, що інновації, інноваційні продукти стають активними засобами здобуття конкурентних переваг, отримання високих і стабільних прибутків та забезпечення ефективного функціонування підприємства в довготривалій перспективі. Все це актуалізує питання проведення подальших досліджень теоретичних засад інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції.

Метою статті є дослідження теоретичних засад інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції. З метою проведення дослідження було

застосовано методи наукового пізнання: аналізу та синтезу, спостереження, абстрагування, декомпозиції, порівняння; системний підхід; процесний, комплексний, функціональний та еволюційно-синергетичний методологічні підходи а також логічно-діалектичний підхід.

Виклад основного матеріалу.

Формування терміну «інновація» як і самої інноваційної теорії належить відомому австрійському науковцю Й. А. Шумпетеру (1939). чия праця «Теорія економічного розвитку» побачила світ у 1912 р.. Й. Шумпетер (1939) є засновником наукового напрямку дослідження інновацій, інноваційного розвитку. Він визначив поняття «інновація» здійснив класифікацію інновацій, визначив їх вплив на виробництво, а його праця поклала початок активним дослідженням цього наукового напрямку.

Й. Шумпетер (1939) першим узагальнив наукові праці, що стосувалися інноваційних процесів та їх ролі у загальному економічному розвитку. За визначенням самого науковця підприємницька економічна діяльність є невід'ємно поєднаною з інноваціями, створенням нових систем розвитку. Цим процесам надавалися прості і зрозумілі пояснення: для отримання прибутку підприємству необхідно забезпечити розвиток, а розвиток в свою чергу неможливий без впровадження «нових комбінацій» і відповідно впровадження інновацій. Зазначимо, що досліджуючи форми та зміст розвитку Й. Шумпетер (1939) використовував такий термін як «нові комбінації» та відзначив п'ять можливих нових комбінацій. Такими «новими комбінаціями» визначено виробництво нового для ринку та споживача продукту чи послуг, «благ» нової якості; застосування нового методу, способу виробництва на основі впроваджених наукових розробок, відкриттів, а також нового способу комерціалізації та просування продукції; вихід на нові ринки збуту продукції та їх освоєння для певної галузі чи продукції;

відкриття чи отримання доступу до нових джерел постачання ресурсів сировини, новостворених, нововідкритих чи таких що були недоступними раніше; впровадження організаційних змін, удосконалень, спрямованих на забезпечення монопольного становища чи навпаки, зміни демонополізації інших підприємств. Й. Шумпетер застосував до підприємців термін «новатор» та «новаторство» та визначив вагоме значення підприємництва в здійсненні інноваційної діяльності загалом.

Наступним етапом в формуванні теорії інновацій та дослідження інноваційного розвитку стали наукові напрацювання неокласичної теорії інновацій Г. Менша, Б. Твісса, Е.М. Роджерса (1979). За дослідженнями цих науковців «неокласиків» саме «інновації» надають «головний імпульс» розвитку. Новостворені споживчі товари, методи ведення виробничої діяльності чи організаційні рішення дають потужний поштовх подальшому розвитку промисловості, адже розробки потребують впровадження у виробництво, що стимулює удосконалення розвитку промислових потужностей, водночас вони виступають джерелом отримання нових можливостей, нової доданої вартості, а отже інноваційні процеси стимулюють інвестиційні процеси та сам промисловий індустріальний розвиток. Водночас, в дослідженнях цих науковців підтримувалася та набула нового значення теорія циклічності економічного розвитку, а інновації виступали «імпульсом» подальших циклічних економічних змін.

На даний час в науці представлено значний перелік визначень терміну інновація та різні наукові підходи до розуміння сутності цього поняття. Такими основними науковими підходами до розуміння сутності інновацій є трактування інновацій як процесу (процесів); як системи; як змін; як результату здійснення діяльності (Ілляшенко, 2005). Передусім, слід звернути увагу на наукову відмінність термінів новація та інновація, які являють

собою докорінно різні поняття. Новація визначає формування нових ідей, задуму, інновація ж є практичним застосуванням, втіленням цих ідей, що можуть бути впровадженими та комерціалізованими. Таким чином, новація розробки мають економічний суспільний ефект лише за умови їх можливого подальшого впровадження та комерціалізації у вигляді інновацій. Проте, коли мова йде про інноваційний процес, слід розуміти його як формування ідей, новацій, практичне впровадження нових знань, розробок та їх подальшу комерціалізацію і отримання відповідної економічної, суспільної ефективності (Поліщук, 2009). Таким чином, на нашу думку інноваційний розвиток включає як поняття самого інноваційного процесу (створення новацій, їх впровадження та комерціалізацію у вигляді інновацій), так і саму динаміку, активність, спрямованість цього процесу на здобуття нового економічного, науково-технічного рівня та якості. Отже, інноваційний розвиток конкретних суб'єктів господарювання на мікрорівні і на макрорівні можна описати рівнянням: інноваційний процес (новації, розробки) плюс інновації (комерціалізація та впровадження інновацій) плюс загальний рівень та динаміка науково-технічних, технологічних змін. Слід зазначити, що цей загальний рівень та динаміка науково-технічних, технологічних змін визначається передусім науково-технічним рівнем створення та впровадження технологій, активністю здійснення фундаментальних та прикладних досліджень, НДДКР та їх зв'язком із реальним сектором економіки, виробництвом, інфраструктурним забезпеченням та загалом зміцненням взаємозв'язків та взаємодії науки та економіки, бізнесу.

Одні з перших наукових трактувань розглядали та пояснювали інновації саме як процес (Ястремська, 2004). Так, термін інновація трактується як суспільний, технічний та економічний процес, який завдяки впровадженню у практичній діяльності нових ідей та розробок

забезпечує можливість удосконалення і покращення товарів, отримання нового рівня продукції та технологій.

За іншим визначенням інновація є процесом, внаслідок якого ідеї та розробки впроваджуються, отримують економічний результат (Мочерний, 2005). За визначенням представленим С. Мочерним (2005) інновація є процесом впровадження у виробництво, реалізації нової продукції, застосування нового обладнання і технологій та надає можливість підприємствам для отримання конкурентних переваг. Таким чином, формувалося первинне розуміння та бачення інновацій, зосереджене на процесах змін як в діяльності підприємств так і в розвитку індустріальних, соціально-економічних систем загалом.

Наступним підходом до розуміння сутності інновацій є підхід з позиції змін. Так Ю.М. Бажал (1996) визначає інновації як зміни технологій виробництва, що являють собою певний перехід від застарілої до нової функції виробництва. Зазначимо, що таким чином інновація визначається як певний перехід з однієї технології чи способу виробництва продукції на інший, більш новий, удосконалений, економічніший, що дає можливість отримати відповідний економічний ефект, але потребуватиме змін і не лише в самій технології, але й в ресурсному, фінансовому, кадровому забезпеченні, підготовці та відповідності персоналу і нарешті в загальному технологічному рівні виробництва, здатному забезпечити такий перехід, такі зміни.

За іншим визначенням інновація виступає активною чи пасивною зміною певної системи по відношенню до зовнішнього середовища (Язлюк, 2006). Передусім зазначимо, що за визначенням цього науковця зміни можуть торкатися різних підсистем підприємства, проте їх інноваційна динаміка, активність змін має порівнюватися із зовнішніми ринковими змінами, конкурентними, загальним рівнем технологічного розвитку, що існує в певній галузі.

За визначенням інших науковців за підходом «інновація як зміна» зазначається, що інновації виступають цільовими, а отже запланованими змінами в роботі підприємства, його функціонуванні як системи (Громика, 2013). Крім цього авторами наголошується на зміні якості виробництва, які є наслідками впровадження нової техніки та технологій чи нових форм організації діяльності підприємства (Пересунько, 2013).

Досліджуючи інновації Х. Фрімен (1995) обґрунтував поняття «нової технологічної системи» та визначив і описав її як певну сукупність інновацій, технологій виробництва, дифузії, поширення здатних призвести до значних змін як в самій галузі, так і в інших, не пов'язаних з нею галузях економіки. На нашу думку одним із значних і вагомих досягнень цього науковця в розвитку науки є обґрунтування поняття «технологічних революцій» як процесів та змін існуючих технічних, технологічних парадигм, пов'язаних із хвилеподібними змінами економіки та дією факторів науково-технічного прогресу. Визначним досягненням Х. Фрімена (1995) є визначення поняття «технічної революції» як масових та глобальних змін пов'язаних певною технологією, що застосовується підприємствами.

За дослідженнями інновації поєднуються з управлінням, знаннями та впровадженням організаційних змін спрямованих на зростання компетентностей працівників, персоналу підприємства (Пересунько, 2013). Інновації виступають основою формування та розбудови економіки знань, а тому активний розвиток підприємства потребує як впровадження інновацій, інноваційних розробок, так і зростання рівня знань та досвіду працівників. Загалом знання виступають рушійною рисою економічного зростання, саме вони забезпечують інноваційну активність, створення інновацій. Управління знаннями як основою інноваційного розвитку,

забезпечує формування переліку різних видів інновацій, представлених на рис. 1.

Таким чином, використання знань, управління знаннями має ключове завдання в забезпеченні інноваційного розвитку підприємства і є невід'ємною складовою формування його інноваційного потенціалу.

При цьому мають бути враховані й інші складові потенціалу підприємства, і в першу чергу кадрова та фінансова його складові, що дають можливість як для залучення нових, так і до розвитку набутих знань, необхідних для інноваційної активності підприємств.

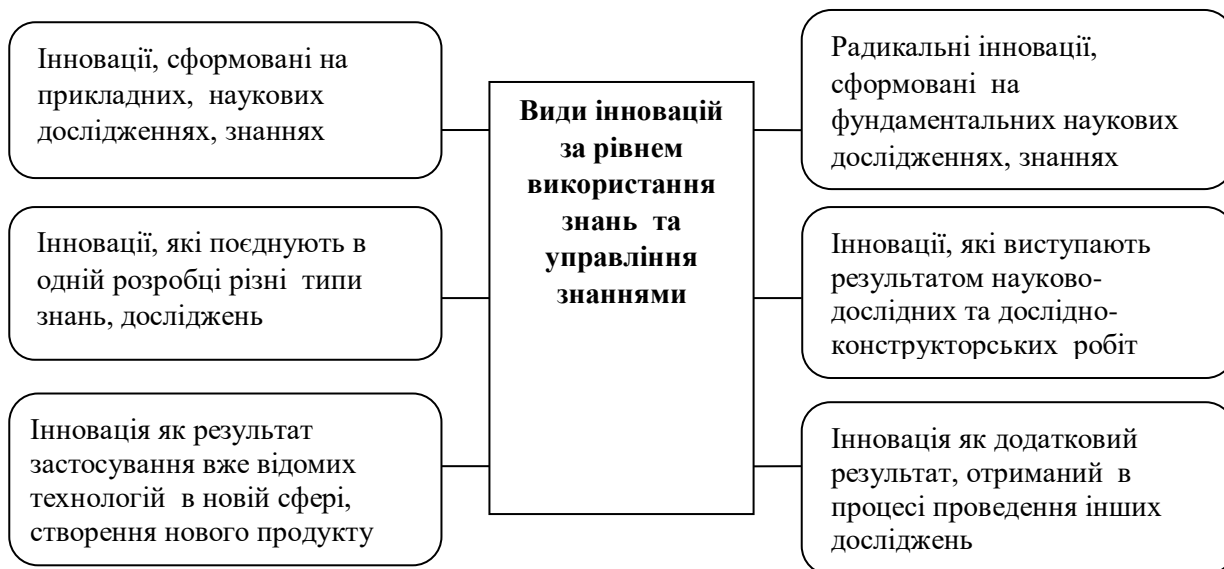

Рис. 1. Види інновацій за рівнем використання знань та управління знаннями

Джерело: сформовано автором на основі (Пересунько, 2013).

Ключовими ознаками інновацій та інноваційної діяльності є важливість та необхідність комерціалізації новостворених розробок, результатів проведених досліджень; застосування інновацій як рушійної сили зростання конкурентоспроможності продукції, послуг та бізнесу; сама інноваційна продукція, технологія виступає результатом проведених фундаментальних, прикладних наукових досліджень чи НДДКР.

Висновки. В статті досліджено теоретичні засади інноваційного розвитку підприємств в умовах євроінтеграції. Узагальнюючи зазначимо, що інновації та інноваційна діяльність здатні не лише принести додаткові прибутки на вкладені інвестиції, інновації стають першопричиною та рушійною силою технологічних революцій, змінюють покоління техніки, технологій, способів

ведення виробництва, його характеру та можливостей, і загалом призводять до зміни суспільно-економічного життя людства.

Загалом теорія інновацій є однією із найбільш активно досліджених наукових напрямів, проте її багатоаспектність та багатогранність залишає поле для подальших наукових доробків. Дослідження сутності інновацій як наукової категорії потребує розгляду наукових бачень та трактування таких основних понять як «інновація», «інноваційний процес», «інноваційний розвиток».

Інноваційна діяльність виступає сукупністю інноваційних процесів, які призводять до зміни якості техніко-технологічних виробничих систем і водночас являють собою нову якість процесів, способів технологій виробництва

чи ведення відповідної операційної, управлінської, комерційної та інших видів діяльностей, адже інновації та інноваційна діяльність стосуються всіх сфер функціонування економіки та інших сфер. При цьому, відповідні зміни здійснюються на основі використання нових знань. Інноваційний процес охоплює та поєднує процеси створення нових знань, доведення їх до прикладних розробок, конкретних технологій, способів, методів виробництва чи продуктів, подальшого їх впровадження у виробництво чи операційну діяльність та просування і реалізацію. Інноваційний розвиток в його вузькому розумінні охоплюватиме визначений відрізок, траєкторію розвитку конкретного підприємства. Він розпочинатиметься

процесом створення чи залучення технологій, нових способів виробництва чи товарів і завершуватиметься отриманням прибутку від реалізації продукції та інших ефектів, таких як економічна стабільність, розширення ринку, зростання обсягів реалізації та масштабів ведення бізнесу, відомістю та поширення бренду та ін. В широкому розумінні інноваційний розвиток являє собою розвиток техніки, технологій, наукової сфери, в галузях виробництва, пов'язаний зі змінами технологій та переходом на новий рівень техніко-технологічного та економічного устрою, що виступає джерелом та рушійною силою економічно-історичної еволюції та індустріально-еволюційного розвитку загалом.

Література:

1. Бажал, Ю.М. (1996). Економічна теорія технологічних змін. К.: Заповіт, 240 с.
2. Лапко, О. (1999). Інноваційна діяльність в системі державного регулювання. К.: Інститут ек. прогнозів. НАН України. 253 с.
3. Twiss, B. (1974). *Managing Technological Innovation*. London: Longman. 194. p.
4. Porter, M. (1988). Cluster and the New Economic of Competition. *Harvard Business Rev.* №12. Pp. 77–90
5. Porter, M. (1986). Competition in Global Industries. Harvard Business Press. 581 p.
6. Schumpeter, J. (1939). *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. N. Y.; L.: McGraw-Hill Book. 430 p.
7. Mensch, G. (1979). *Stalemate in Technology: Innovations Overcome the Depression*. Cambridge. 320 p.
8. Ілляшенко, С. М. (2005). Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці. Суми: Університетська книга. 582 с.
9. Поліщук, Н. В. (2009). Теоретичні підходи до визначення сутності інновацій. *Галицький економічний вісник*. № 1 (22). С. 20–23
10. Ястремська, О. М. (2004). Інвестиційна діяльність промислових підприємств: методологічні та методичні засади. Х.: ХДЕУ. 472 с.
11. Мочерний, С. В. (2005). Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Львів: Світ. 616 с.
12. Язлюк, Б. (2006). Економічний зміст інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств та напрямки її трансформації. Тернопіль: *Економічна думка*. Вип. 6. С. 47-51.
13. Громика, Р. П. (2013). Теоретичні засади інноваційного розвитку підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. № 5 (61). С. 83-87.
14. Пересунько, З. М. (2013). Теоретичні аспекти розвитку інноваційної теорії. *Ефективна економіка*. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2192>
15. Freeman, C. (1995). The National System of Innovation in Historical Perspective. *Cambridge Journal of Economics*. Vol. 19. №. 1. С. 15-18.
16. Litvin N. Prospects for attracting European investment in Ukraine's economy / N. Litvin, S. Tkalenko // Abstracts II International Conference on economics, accounting and finance (Tallinn, Estonia. November 05, 2021). Available at: <https://conf.scnchub.com/index.php/ICEAF/ICEAF-2021/paper/view/338>